

УДК 376

С. В. Венідзіктаў

*начальнік кафедры сацыяльна-гуманітарных дысцыплін
Магілёўскага інстытута МУС,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт (Беларусь)*

РУСКАЯ ЖЭСТАВАЯ МОВА І ДАКТЫЛЬНАЯ ГАВОРКА Ё СІСТЭМЕ СПЕЦЫЯЛЬнай ЛІНГВІСТЫЧнай КАМПЕТЭНТНАСЦІ СУПРАЦОЎНІКАЎ ОРГАНАЎ УНУТРАНых СПРАЎ

У артыкуле разгледжана праблема валодання мовай жэстаў і дактыльнай гаворкай — кампанентаў агульнай камунікатыўнай кампетэнтнасці супрацоўніка дзяржаўных органаў. Прааналізаваны вопыт выкладання дысцыпліны «Асновы мовы жэстаў» у Магілёўскім інстытуце МУС: змест курса, фарміруемыя кампетэнцыі, аб'ектыўныя складанасці засваення матэрыялу. Разгледжаны службовыя сітуацыі, у якіх супрацоўніку органаў унутраных спраў (ОУС) патрабуецца спецыяльная лінгвістычная кампетэнтнасць. Асэнсаваны вопыт навучання жэставай мове супрацоўнікаў органаў унутраных спраў Расійскай Федэрацыі і прапанаваны перспектыўныя напрамкі пашырэння практыкі вывучэння жэставай мовы супрацоўнікамі праваахоўных структур Рэспублікі Беларусь.

Агульным паняццем «жэставая мова», як правіла, пазначаецца знакавая сістэма, якая ўключае ё сябе жэсты рукамі, міміку, паставу корпуса цэла і службыць для камунікацыі людзей з парушэннямі слыху альбо для замены галасавых зносін у неспрыяльных для традыцыйнай маўленчай камунікацыі ўмовах. У адрозненне ад жэставай мовы, дзе жэсты ўяўляюць сабой цэлыя словы, дактыльная гаворка («пальцавы» алфавіт) перадае інфармацыю з дапамогай пальцавых аналагаў літар, набліжаючыся гэтым да традыцыйнай пісьмовай мовы, якая выкарыстоўвае паслядоўнасць абмежаванай колькасці знакаў [1]. На сёння ё свеце зафіксавана больш за 120 нацыянальных моў жэстаў [2, с. 35].

У розных дзяржавах жэставая мова валодае розным статусам. Напрыклад, у Ісландыі і Новай Зеландыі — гэта статус дзяржаўнай мовы, у Партугаліі — афіцыйнай, у Польшчы — непрызнанай. У Расійскай Федэрацыі руская жэставая мова з 2013 г. фактычна набліжаецца па статусе да афіцыйнай дзяржаўнай мовы. Згодна з Законам Рэспублікі Беларусь «Аб сацыяльнай абароне інвалідаў у Рэспубліцы Беларусь» (1991), жэставая мова прызнаецца дзяржавай у якасці сродку міжасобасных зносін [3]. У Беларусі агульная колькасць глухіх грамадзян і асоб з парушэннямі слыху складае каля 10 тыс.

(каля 0,1 % ад насельніцтва краіны). Пры гэтым у 2018 г. у выніку прафілактычных аглядаў дзяцей ва ўзросце 0–17 гадоў выяўлена каля 5,5 тыс. выпадкаў парушэння вастрыні слыху, што склала 0,3 % ад агульнай колькасці агледжаных [4]. У такой сітуацыі валоданне жэставай мовай становіцца кампанентам агульнай камунікатыўнай кампетэнтнасці супрацоўнікаў дзяржаўных органаў, якія забяспечваюць рэалізацыю канстытуцыйных правоў грамадзян, накіраванай на пашырэнне прынцыпаў інклюзіўнага і раўнапраўнага грамадства. Артыкулам 12 «Дзяржаўная падтрымка жэставай мовы» Закона «Аб сацыяльнай абароне...» [3] прадугледжваецца ўключэнне вывучэння жэставай мовы ў навучальныя планы ўстаноў адукацыі, якія забяспечваюць павышэнне кваліфікацыі і перападрыхтоўку спецыялістаў органаў па працы, занятасці і сацыяльнай абароне, па надзвычайных сітуацыях, праваахоўных органаў, іншых дзяржаўных арганізацый [3].

У сістэме адукацыі Рэспублікі Беларусь у першую чаргу гаворку трэба весці пра засваенне навучэнцамі рускай жэставай мовы — нацыянальнай жэставай сістэмы, актуальнай для жыхароў Расіі, Украіны, Беларусі, Казахстана, а таксама дактыльнай азбукі — дапаможнай сістэмы рускай жэставай мовы, у якой знакі вонкава падобныя на адпаведныя літары алфавіту [5]. Рэалізацыя дадзенага накірунку прафесійнай адукацыі ў цяперашні час ускладняецца недахопам кваліфікаваных кадраў прафесарска-выкладчыцкага складу, невыпрацаванасцю адзіных метадалагічных падыходаў да навучання жэставай мове ва ўмовах практыка-арыентаванай адукацыі, адсутнасцю сістэмы ўзаемадзеяння паміж установамі адукацыі і грамадскімі арганізацыямі, якія аб'ядноўваюць людзей з парушэннямі слыху.

Ва ўстановах вышэйшай адукацыі сістэмы Міністэрства ўнутраных спраў Рэспублікі Беларусь вывучэнне жэставай мовы ўключана ў навучальныя планы спецыяльнасцей вышэйшай адукацыі, а таксама ў праграмы павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў. Так, у Магілёўскім інстытуце МУС рэалізуецца праграма павышэння кваліфікацыі «Асновы мовы жэстаў» для спецыялістаў у сферы аховы грамадскага парадку і забеспячэння бяспекі [6]. Асноўная мэта навучання выражаецца ў дасягненні слухачамі дастатковага ўзроўню камунікатыўнай кампетэнтнасці ў зносінах з глухімі, фарміраванні агульнага ўяўлення пра заканамернасці функцыянавання мовы жэстаў і прадугледжвае рэалізацыю наступных задач: а) развіццё псіхалагічнай гатоўнасці да зносін з глухімі; б) азнаямленне з лінгвістычнымі асаблівасцямі, структурай жэставай мовы, спецыфікай яе функцыянавання ў камунікатыўнай дзейнасці глухіх; в) вывучэнне дактыльнага алфавіта, лексікі і граматыкі рускай жэставай мовы; г) складанне кароткага слоўніка жэстаў у адпаведнасці з

нааболаш запарабаванымі тэматычнымі пластамі лексікі (агульнаўжывальныя словы і выразы; каляндар, час; знаёмства; горад і транспарт; медыцынская дапамога; чалавек, сям'я, грамадства; геаграфічныя назвы; працэсуальная і прававая дзейнасць); д) фарміраванне базавых навыкаў зносін на мове жэстаў; е) фарміраванне ўменняў перадаваць і ўспрымаць выказванні з выкарыстаннем дактыльнага алфавіта. Такім чынам, у працэсе навучання адбываецца паралельнае засваенне асаблівасцей рускай жэставай мовы і фарміраванне першасных навыкаў дактыліравання.

Важна, што навучанне жэставай мове супрацоўнікамі органаў унутраных спраў пачынаецца з уступных заняткаў, прысвечаных асновам спецыяльнай псіхалогіі і псіхалогіі міжасобаснага ўзаемадзеяння ў мікрасоцыуме глухіх, што дапамагае навучэнцам зразумець асаблівасці пазнавальнай і эмацыйна-валявой сферы асоб з парушэннямі слыху. Практычная частка курса пачынаецца з вывучэння асноў рускага дактыльнага алфавіта, спосабаў дактыльнага ўзнаўлення алфавітаў нацыянальных моў і правілаў дактыліравання. Далей ідзе тэма, прысвечаная жэставай мове як сістэме камунікацыі асоб з парушэннямі слыху, у межах якой разглядаюцца класіфікацыя, структура жэстаў, разнавіднасці жэставай мовы, марфалагічная і сінтаксічная сістэмы рускай жэставай мовы. Вывучэнне тэматычных пластоў рускай жэставай мовы ў дадзеным выпадку не мае выяўленай прафесійнай накіраванасці і арыентавана на засваенне слухачамі мінімальнага аб'ёму агульнаўжывальнай лексікі, звязанай з прасторава-часавымі характарыстыкамі, сямейнымі і працоўнымі адносінамі, рухам у гарадскім асяроддзі, аказаннем медыцынскай дапамогі, апісаннем прыродных з'яў, усталяваннем кантакту. Тым не менш асобныя заняткі адведзены вывучэнню працэсуальнай жэставай лексікі, арыентаванай на выкананне супрацоўнікамі ОУС абавязкаў па ахове грамадскага парадку.

Практычныя ўменні, якія набываюцца супрацоўнікамі ОУС у выніку засваення дысцыпліны «Асновы жэставай мовы», уключаюць авалодванне: а) тэхнікай дактыліравання (узнаўленне ізаляваных дактылем, падвоеных дактылем, складоў, слоў і тэкстаў з сінхронным прагаворваннем); б) тэхнікай дэкадыравання (перакладу) дактыльнага маўленчага матэрыялу ў гукалітарны варыянт прамовы; в) тэхнікай сурдаперакладу. Для гэтага падчас практычных заняткаў шырока выкарыстоўваюцца аўдыявізуальныя матэрыялы, якія адлюстроўваюць розныя аспекты жыццядзейнасці асоб з парушэннямі слыху, а таксама адаптаваныя пад службовыя патрэбы супрацоўнікаў ОУС практычныя задачы і практыкаванні, звязаныя з кадыраваннем і дэкадыраваннем жэставай лексікі і дактыльных тэкстаў. Вопыт выкладання дысцыпліны ў Магілёўскім інстытуце МУС пацвердзіў наяўнасць аб'ектыўных складанасцей, на якія

звяртаюць увагу ў сваіх працах і расійскія аўтары: а) засваенне неадназначных жэстаў; б) трактоўка жэстаў з непразрыстай матывацыяй паходжання; в) наяўнасць з'яў аманіміі і антаніміі ў жэставай мове; г) неафіцыйны статус рускай жэставай мовы; в) наяўнасць працэсаў канверсіі і запазычвання [7, с. 223–224].

Пералік службовых сітуацый, у якіх супрацоўніку ОУС патрабуецца спецыяльная лінгвістычная кампетэнтнасць, не абмежаваны рэдкімі зносінамі з асобамі, што маюць парушэнні слыху. Напрыклад, жэставая мова можа быць дарэчнай у сітуацыях прафесійных зносін, калі неабходна захаванне патрабаванняў сакрэтнасці альбо калі праз экстрэмальнасць умоў недапушчальныя гукавыя зносіны (аналагічна важнасці захавання цішыні на паляванні). Да гэтай жа катэгорыі могуць быць аднесены найбольш тыповыя сітуацыі, якія прадугледжваюць пераважна жэставыя зносіны альбо поўны пераход на жэставую мову: а) зносіны ва ўмовах моцнага шуму (напрыклад, стрэлы, крыкі падчас масавых беспарадкаў і да т. п.); б) наяўнасць значнай адлегласці ці гукавой перашкоды паміж камунікатыўнымі партнёрамі (актуальна, напрыклад, пры перадачы інфармацыі кіроўцу аўтамабіля, што знаходзіцца ў руху, альбо пасажыру цягніка і да т. п.); в) недастатковае валоданне альбо поўнае няведанне гукавой мовы суразмоўцы (у такім выпадку значэнне мае інтуітыўная прырода жэстаў, універсальны, наднацыянальны характар іх сэнсавага ядра). Водгукі супрацоўнікаў ОУС, якія праходзілі павышэнне кваліфікацыі па праграме «Асновы жэставай мовы» ў Магілёўскім інстытуце МУС, сведчаць аб тым, што падобныя сітуацыі нярэдка сустракаюцца ў прафесійнай дзейнасці праваахоўных органаў.

У вывучэнні мовы жэстаў супрацоўнікамі ОУС Рэспублікі Беларусь можа быць карысны вопыт навучання супрацоўнікаў праваахоўных органаў замежных краін. Напрыклад, у Расійскай Федэрацыі, дзе па розных ацэнках пражывае ад 7 да 13 млн чалавек з парушэннямі слыху і больш за 2 млн грамадзян з'яўляюцца носбітамі рускай жэставай мовы, у Федэральны закон ад 30 лістапада 2011 г. № 342-ФЗ «Аб службе ў органах унутраных спраў Расійскай Федэрацыі» ўнесены дапаўненні, якія абавязваюць асобныя катэгорыі супрацоўнікаў ОУС валодаць навыкамі рускай жэставай мовы [8]. Федэральнай праграмай «Даступнае асяроддзе» прадугледжана навучанне асновам рускай жэставай мовы спецыялістаў, якія аказваюць дзяржаўныя паслугі насельніцтву [7, с. 222]. Дзейнічае таксама загад Міністэрства ўнутраных спраў і Міністэрства адукацыі і навукі ад 15 чэрвеня 2015 г. № 681/587 «Аб аб'ёме валодання навыкамі рускай жэставай мовы супрацоўнікамі органаў унутраных спраў Расійскай Федэрацыі, якія замяшчаюць асобныя пасады ў органах

унутраных спраў Расійскай Федэрацыі». На дадзеныя дакументы абапіраюцца праграмы прафесійнага навучання навыкам рускай жэставай мовы (павышэння кваліфікацыі), адрасаваныя супрацоўнікам падраздзяленняў дзяжурных частак, участковым упаўнаважаным паліцыі, патрульна-паставой службе, дзяржаўнай інспекцыі бяспекі дарожнага руху, пазаведамаснай аховы, крымінальнага вышуку [9]. Засваенне праграмы прафесійнага навучання (павышэння кваліфікацыі) завяршаецца кваліфікацыйным іспытам. Аналіз дзейнасці супрацоўнікаў ОУС Расіі сведчыць, што «...часцей за ўсё з катэгорыяй грамадзян “глухія” сутыкаліся супрацоўнікі патрульна-паставой службы і супрацоўнікі паліцыі па забеспячэнні правапарадку на аб’ектах транспарту і ахове грамадскага парадку. Радзей з дадзенай катэгорыяй грамадзян даводзілася кантактаваць супрацоўнікам дарожна-патрульнай службы і супрацоўнікам дзяжурных частак» (пераклад наш. — С. В.) [10, с. 76].

З улікам практычных патрэб і вопыту іншых краін перспектыўным нам уяўляецца пашырэнне практыкі навучання супрацоўнікаў ОУС жэставай мове і дактыльнай гаворцы за кошт курсантаў, якія атрымліваюць адукацыю ў дзённай форме, а таксама вывучэнне дысцыпліны «Асновы жэставай мовы» з выкарыстаннем прынцыпу міжпрадметных сувязей з дысцыплінамі «Рыторыка», «Прафесійная этыка», «Псіхалогія і педагогіка» (інтэграваны модуль «Філасофія»), «Псіхалогія дэвіянтных паводзін» і інш. Авалоданне практычнай часткай вучэбнай дысцыпліны ў такім выпадку запатрабуе ўдасканалення яе метадычнага забеспячэння, узаемадзеяння з рэгіянальнымі грамадскімі арганізацыямі, якія аб’ядноўваюць людзей з парушэннямі слыху (носьбітамі рускай жэставай мовы), а таксама аказання практычнай дапамогі адзелама унутраных спраў у арганізацыі сурдакамунікацыі з грамадзянамі. Такім чынам, базавае валоданне нацыянальнай жэставай мовай і веданне дактыльнай гаворкі ў сукупнасці з агульным разуменнем заканамернасцей невербальнай камунікацыі вызначае змест спецыяльнай лінгвістычнай кампетэнтнасці супрацоўнікаў ааранаў унутраных спраў.

1. Грыгор’ева Т. А., Русаковіч І. К., Шугай Т. А. Жестовый язык. Минск : Народная асвета, 2007. 95 с. [Вернуться к статье](#)

2. Никитина Е. О. Значение жестового языка в деятельности сотрудников полиции // Наука и школа. 2016. № 3. С. 34–37. [Вернуться к статье](#)

3. О социальной защите инвалидов в Республике Беларусь [Электронный ресурс] : Закон Респ. Беларусь, 11 нояб. 1991 г., № 1224-ХІІ : в ред. от 17.07.2009 г. № 48-3 // АПС «Бизнес-Инфо». Беларусь / ООО «Профессиональные правовые системы». Минск, 2020. [Вернуться к статье](#)

4. Республика Беларусь. Статистический ежегодник 2019. Минск : Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2019. 472 с. [Вернуться к статье](#)
5. Зайцева Г. Л. Жест и слово. Научные и методические статьи. М. : ВТИ, 2006. 631 с. [Вернуться к статье](#)
6. Основы жестового языка : учебная программа повышения квалификации; рег. № УПр–487ПК от 13.08.2019 / разработчик С. В. Венидиктов. Могилев: Могилев. институт МВД, 2019. 15 с. [Вернуться к статье](#)
7. Свиначев, С. В. Проблемы преподавания русского жестового языка в системе вузов МВД России по программам профессионального обучения // Вопросы педагогики. 2020. № 1–2. С. 222–226. [Вернуться к статье](#)
8. О службе в органах внутренних дел РФ и внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации [Электронный ресурс] : Федер. Закон, 30 нояб. 2011 г., № 342-ФЗ : с изм. и доп. от 16.12.2019 г. // Министерство внутренних дел Российской Федерации. URL: https://77.мвд.рф/Dejatelnost/Sluzhba/Zakonodatelnaja_baza/Federalnij_zakon_ot_30_noja_brja_2011_g (дата обращения: 24.03.2020). [Вернуться к статье](#)
9. Программа профессионального обучения (повышения квалификации) «Обучение навыкам русского жестового языка сотрудников подразделений дежурных частей, участковых уполномоченных полиции, патрульно-постовой службы, по обеспечению безопасности дорожного движения, вневедомственной охраны, уголовного розыска» / сост. А. А. Таганова. Краснодар : КрУ МВД России, 2016. 27 с. [Вернуться к статье](#)
10. Гусев Ю. М. О роли русского жестового языка в служебной деятельности сотрудников полиции // Проблемы правоохранительной деятельности. 2018. № 3. С. 73–76. [Вернуться к статье](#)

S. V. Venidiktov

Russian sign language and finger speech in the system of special linguistic competence of the internal affairs bodies employees

The article discusses the problem of sign language and finger speech, a component of the general communicative competence of an employee of state bodies. The experience of teaching the discipline “Fundamentals of Sign Language” at the Mogilev Institute of the Ministry of Internal Affairs is analyzed: course content, competencies, objective difficulties in mastering the material. The official situations in which the employee of the internal affairs bodies require special linguistic competence are considered. The experience of teaching sign language to employees of the internal affairs bodies of the Russian Federation is understood, and promising directions for expanding the practice of teaching sign language to law enforcement officers of the Republic of Belarus are proposed.